

ALBERT GÁBOR FORGÓ ÉG ALATT *

"Mit érdekel engem a 'hatalom' és az 'uralom!'" - zsörtölődött magában a tanár. - "Mind a kettő kívül esik köreimen, mint ahogyan én is kívül esem az ő világukon. Nekem nem kell a 'nyilvánosság', és a 'láthatatlan' és 'titkok övezte' másik elítélhez sem kívánok tartozni. Vagy csupán savanyú a szó? Nem hiszem. Mindig meg tudtam találni az élet csempész-ösvényeit, mindig tudtam úgy rejtőzködni, hogy közben önmagamat is megőrizzem."

Az arca mozdulatlan maradt, de ahogy eszébe jutott az ötvenhat után kiosztott káderlapja, belüli elmosolyodott. A rendszert kompromittáló titkos iratokat valószínűleg még idejében kiszedték a dossziéból, egy jellemzés azonban benn maradt. Minden szavára emlékezett. "Pártonkívüli" - ezzel a leglényegesebb szóval kezdődik - "társadalmi funkciója nincs. A nálunk töltött másfél év alatt igen sokat fejlődött. Napi munkája mellett irodalomtörténeti kutatásokat végez. Tudományos munkára is alkalmas fiatal dolgozó, aki igyekezettel fejleszti ismereteit. Politikai kérdések nem érdeklik, ezekről véleményt nem mond, állást nem foglal, ez elől ügyesen kitér. Zárkózott, csak szakkérdések iránt érdeklődik." Alatta a dátum: 1956. február.

Ilyennek látták, így jellemezték. Abban, hogy "ez elől ügyesen kitér" volt ugyan némi rosszállás, sőt tagadhatatlannal a gyanúsítást is ki lehet belőle érezni, ennyit azonban még el lehetett viselni egy 'zárkózott' embernek, ezt még elfogadták egy pártionkívüli munkatárstól, aki ráadásul 'fiatal', és 'csak szakkérdések iránt érdeklődik'. Sapienti sat.

A Tanár a tűrák alatt is szívesen idézett latin közmondásokat, olyasféle erkölcsi szentenciákat, amelyek frappánsan oldották például a táborhelykereséssel együttjáró, szinte elkerülhetetlen feszültséget. Amicitiae immortales - mondta gyakran -, mortales inimicitiae esse debent, azaz Livius szerint: a barátság legyen halhatatlan, a viszálykodás halandó. A táborút melletti népdaléneklések után breviter, sed bene (röviden és velősen) csak annyit jegyzett meg, hogy 'carmine di superi placatur, carmine Manes', de azon nyomban gyatra magyar fordításban is megismételte a Horatiusi sort ekképpen: 'daltól enyhül az ég, daltól odalent is az árnyak'.

Ezek a bölcsmondások szervesen hozzátartoztak a vizitúrákhoz, és a Tanár nem fukarkodott. Pazarló bőséggel ontotta kincseit. A szívéhez legközelebb álló mondást viszont sosem adta közkézzé, azt megőrizte magának, mintha attól tartott volna, hogy az ige a kimondással veszít hatóerejéből, halványul igazsága, mert igaz ugyan, hogy az arany pénz fényesebb lesz a használatától, de egy idő múltán el is kopik.

Bene qui latuit bene vixit. Az élt jól, aki jól rejtőzködött, ezt vallotta a Tanár, de még csak nem is vallotta, hanem élte. Kitüntetésre sosem vágyott, közszereplést nem vállalt, a hatalom nem csábította, s azokat a helyeket, ahol mások tülekedni szoktak, messze elkerülte. Bene qui latuit bene vixit.. Kezdetől érezte, hogy az ő feladata más és nehezebb, s előbb vagy utóbb egymásra találnak. Élő úgy, hogy rátalálj a világ gazdátlanul hagyott terheire, és úgy készülsz, hogy a világ gazdátlanul hagyott terhei rád találjanak. Azokon a többször emlegetett csempésztutakon sem a "terhek" elől akart kitérni, csak a megdöbbenhetetlen látszó hatalmi gépezet fogaskerekei közt akart lavírozni, menteni magát, s minden erejét, leleményességét arra összpontosította, hogy helyt tudjon állni a győzelem esélye nélkül. A győzelem ugyanis nem a mi kezünkben van, és nem minket illet, mert legtöbbször az a győztes, akit legyőztek... Qui vincitur, vincit..

"Nem kétséges, hogy a volt kommunisták erkölcsi rehabilitálását kart karba öltve a naív és a cinikusan tudatos liberálisok végezték el. Olykor szegény Bibót is behúzóva a csávéba. Mint ahogyan az is nyilvánvaló, hogy nem a rettegett

kommunizmus, hanem csak a volt kommunisták térnek vissza a hatalomba, s ebből az is következik..." - Anonymus előadásának egy-egy mondata átszűrődött a Tanár 'zsörtölődésén', de ez egyikőjüket sem zavarta. Anonymus tovább szötte eszmevetését arról, hogyan sikkadt el az utóbbi hónapokban, években vagy évtizedekben a saját sorsát önállóan, felelősséget és kockázatot vállalva intező szabad polgár eszméje, a Tanár pedig már nem is Anonymusszal, hanem saját magával szállt perbe.

"Bene qui latuit bene vixit. Ha eddig nem figyelmeztettek volna, hát vedd tudomásul, hogy ez múltidőben van" - dorgálta magát a Tanár -, "és a halottakról lehet vagy szabad azt mondani, hogy bene futották meg pályájukat. Aki él, aki most él, bármikor eltévedhet, s csak Isten tudja, mikor fut zsákutcába, mikor keveredik olyan labirintusba, ahonnan nincs visszaút, ahol még rejtőzködni sem lehet. Bene qui latuit bene vixit.. Síralmas vagy ebben az ócska páncélzatban, s azt hiszed, hogy a 'hallgatás' sodronyinge, az 'észre-nem-veszem' lábvértje, a 'nem-rám-tartozik' sisakrostély, a Mester büszkén mutogatott középkori páncéljai, és ezek a latin ócskaságok valamtől is megvédhetnek. Bene qui latuit bene vixit."

A Tanár legszívesebben a földre vetette volna magát és az arcát a tenyerébe rejtve megsemmisült volna. Ott lebegett volna lét és nem-lét határán, ahol nincs kötelesség és mulasztás, ahol nincs számonkérés és lelkiismeretfurdalás, ahol minden szintisztán az, aminek lennie kell. "...egy nemzet kipusztításához a tudatlanság, a nihilizmus terjesztésén keresztül is vezethet út..." hallotta Anonymus hangját, de ezek most nem dobtak felé mentőövet, csak hallotta. A földre sem vetette magát, csak a szemüvegét igazította meg, és mint a fel-fellobbanó lángok játékból akarná kiolvasni a kérdéseket és a feleleteket, merően nézte a halódni készülő táboriüzet.

"Bene qui latuit bene vixit, - ezt is ki kellene dobnom a kosárból, akkor talán a léghajóm is magasabbra emelkednék. Minden felesleges kacattól meg kell szabadulnom" - pörölt önmagával a Tanár. "Az én 'bene qui latuit'-om is felér a hasissal, a kokóval vagy az LSD-vel, ez az a morál-morfium, amellyel önmagad hitegeted, pedig csak a biztonság hamis látszatát kínálja. Ideig-óráig hat, míg a kábítószer el nem illan, utána támolyoghatsz, hogy végül gáncsot vessen az egyszeregy kiábrándító bizonyossága. Bene qui latuit? Istenem! Téged is hányszor megsértettek rejtőzködéssel, mikor szántszándékkal nem hallottam meg a hitemet támadó beszédeket, mikor a kíváncsiság hajtott és nem löktem félre a Téged gyalázó könyvet, pedig semmi bajom sem származott volna belőle. Mikor az önhietség, a gög, a szeretetlenség vékonyra szorította az ajkamat, és igazmondó voltam ugyan, de tudtam, hogy azzal a másikat mérgezem, és mégis megtettem, és talán még az ezt követő undor is jólesett. 'Neked könnyebb', mondták, és a tekintetükből olvastam ki a többi: "Neked könnyebb! Eletednek van egy olyan középpontja - meglehet, hogy képzelt, de ez ilyenkor elhanyagolható (sugallta a mosolyuk) -, amely mindent meghatároz, birtokában vagy az Arkhimédész áhította egyetlen Szilárd Pontnak, mellyel kiemelheted sarkaidból a világot. Így könnyű! Neked nem lehetnek kétségeid (tették hozzá már kissé gúnyos elismeréssel), te mindig tudod, mit kell tenned, s közben magukban nem is Rá, hanem a Bölcsök Kövére gondoltak. Én Uram és én Istenem! Még csak el sem mondhatom neked, hogy hányszor tusakodtam Veled, a 'Nem-Létezővel', az oly sokszor 'Megtagodottal', akiről tudom, hogy 'minden Általad lett, ami lett'. És 'joggal' hiszik rólam, hogy nekem könnyű, mert mindig kéznél van a Menedék, a Feloldozás, a Megbocsátás, a Világ Ura és azoknak hatalmas tábora, akiket társul kell elfogadnom, hiába látom hitványságukat. Ez az én sokszor elviselhetetlenül súlyos könnyebbségem! Nap mint nap látnom kell, kiknek a társaságába keveredtem, kikkel kerültem egy gyékényre, a vallás, a hit közös nagy aklába, akiket akkor is el kell fogadnom, ha látom, milyen szánalmasak,

* Részlet a "...mi pedig itt maradtunk" című regényből.

ostobák, parlagiak és tudatlanok, mondhatnám úgy is, minden hibával ékeskedők. Még csak nem is bukdácsolók, hanem gáncsvetők, de nekem akkor is társaim valamiben, a leglényegesebben. Istenem! Te vagy az én Keresztem, és még ledobni sem bírlak, csak összerogyni alattad. Annak idején majd elmondják felettem: „bene vixit”, jól, hasznosan, jámborul élt, és senkinek nem jut eszébe, hogy keservesen kínlódt, mert eről mindig hallgattál, ezt megvallani nem volt bátorságod, elég erőd, inkább tartottad magad a „bene latuit” önként vállalt, megnyomorító parancsához.”

Mennyivel más volt a zárt spaletták mögött, a káprázó sötétben nézni a láthatatlan mennyezetet, azon is azt az egyetlen vékonyka csíkot, amelyet a távoli villany rajzolt a szoba égboltozatára. Időnként végigsöpört egy-egy eltévedt autó lámpájának fénykéveje, s ilyenkor elhallgattak. Egy hatalmas camera obscurában feküdtek, és ha a fény jobbról indult és baloldalt enyészett el, tudták, hogy az autó balról jött és jobb felé tart. Még a régi házban voltak, a négyszobásban, a kitépítés előtt. A szülőktől két szoba választotta el a gyerekeket, és bizonyára abban a hitben feküdtek le vagy tették a dolgukat, hogy a két fiú már régesrég alszik. A Tanár akkor is inkább hallgatott, bátyja viszont annál többet beszélt, s a Tanár olykor már azt sem tudta eldönteni, hogy Tamás az otthon tabunak számító vallást támadta-e, mikor kijelentette, hogy „keresztény az az ember, aki hiszi, hogy az istenség vagy a szentség szorosan egybekapcsolódott az anyaggal,” vagy csupán „az agyát tornásztatta”, és apjukra akart rálicitálni, aki 1942 novemberében egy családi ebédén a rokonság nagy megrökönyödésére a házigazdai pohárköszöntőjét azzal az ünnepélyes kinyilatkozással zárta (kedvelte az ilyesféle látványos gesztusokat), hogy a németek pedig elvesztették a háborút. Tamás a vallással kapcsolatos köteleit is gyakran szóba hozta, s többször is beszélt arról, hogy a modern ember hogy tudja összeegyeztetni Isten létét a világgal, a természetet, az anyag kétségtelen létezésével. „Az „anyag” létét naponta közvetlenül tapasztalom, az Isten létét csak közvetetten, az ember szabadságán keresztül. Az az ember, aki tudatában van szabadságának, bizonyosságot nyer Istenről. Szabadság és Isten ugyanis elválaszthatatlan egymástól. De jól vigyázz és jól jegyezd meg öcsikém” - mondta egyszer -, „veszedelmes dolog, ha az ember állandóan csak a saját értelmi képességeivel és mások értelmével bajlódik. Azt se felejtse el” - tette hozzá elgondolkodva -, „ha egy ember úgy érzi, hogy értelmének minden mozzanata jelentéktelen, akkor egészen bizonyos, hogy nemcsak az ő értelme, hanem ő maga is szőröstül-bőröstül jelentéktelen.” Tamás nem tartozott ezek közé, s mikor a kamaszokat annyiszor foglalkoztató szep-lőtelen fogatatrásról beszélt, az egyértelmű bizonyosságra vágyó Tanár borzongva hallgatta és mikor a kikerülhetetlen lányok is szóba kerültek a kisdíák Tanár szeretett volna bátyja szemébe nézni, hogy lássa minden arcrezdülését, hogy hova néz, hogyan villan a tekintete, és hogy az olykor fölényeskedő, már-már fájdalmasan cinikus szavak valódi értelmét ezekből a mindent leleplező apró jelekből bontsa ki. Csakhogy ezek az Éjszaka vallomásai voltak és a Nappal normája visszajára fordul az Éj szakadékaiban. Csak annak sötétjében lehetett így beszélni, a mozdulatlan, a dermedt sötétben, s ha a mennyezet fénycsíkját egy autó kimozdította, elnémultak, s addig nem folytatták, míg az egyensúly, az éjszaka igéző nyugalma helyre nem állt.

A Tanár egyszer mégis megtörte a törvényt. Merő seb volt, de már gyógyulóban, a fájdalom már múlt, csak a sebhelyek sajogtak. A rejtőzködés tökéletesen sikerült, és gyógyír volt hallgatni az evezőlápátok csobbanását, a parti füvek zöld fűgönye nyugtatta a szemet, és az állandó változásban is volt valami örök azonosság, ahogy a felriasztott kacsák ijedten menekültek, az örökmozgó barázdabillegetők futkostak a kavicsos parton, ahogy hirtelen megálltak, majd ugyanolyan hirtelen felröppentek és mintha egyenesen nekik bizonygatták volna szép tisztán csengő hangjukon, hogy „csiz-itt-csiz-itt”, pedig senki sem merete volna kétségbe vonni, hogy itt vannak.

A Doktor hátát nézte, a kissé csámpásan meregető lapátot, a kormánymozdulatokat az evezővel korrigálta, nehogy a partközéiben leselkedő kövekre fussanak. Egy nap alatt megkerülni a Szentendrei-szigetet nem teljesítmény, de azért meg

kell markolni a lapát nyelét. Most erre volt szüksége, hogy a kötelező óvatosság elterelje a figyelmét és a fizikai erőfeszítés felfrissítse. Nem gondolt semmi másra, csak arra ügyelt, hogy a lehető legközelebb húzzanak el a part mellett és mégse fusanak zátonyra, s a parton ólálkodó „ösellenség”, a pecázók horgászsinórájt se tekerjék az evezőlápára. A Nap verte őket, s a Tanár hiába kente be magát az ötös faktorszámú Pitz Biunnal, kénytelen volt a nagy meleg ellenére is bebújni ezenes ingébe. Üres kajakkal, két jó evezősnek gyerekjáték a szentendrei sodrás, a kisoroszi hajóállomás nehéz szakasza, s a déli kánikulát már a váci ágban „bektelték ki”. Hajnali indulás, déli pihenés - ez volt a Tanár jelszava, ehhez azonban csak „magányos merénylőként” tudta tartani magát, a többiek ugyanis reggelenként szerettek lustálkodni, s lábrázás ürügyén nagyokat fürödni. A Csónakház nyitása már mind a kettőjüket a Római parton érte, s most, a könnyű ebéd, a spirituszon főtt tea után, kiterítettek két sátorlapot és hanyattfekve nézték a föléjük boruló eget, a fák égre rajzolt bozotos mintázatát.

Szemben a nógrádverőcei parton surmó gyerekek kacázta, egy-egy sikerültebb dobás után még a kiáltásukat is érteni lehetett. A rekkenő hőségben még a hajók is deleltek volna, a víz csendes volt, a kajak az árnyékban hűsölt, s ők ernyedt izmokkal, mozdulatlanul feküdtek. A Doktor váratlanul megszólalt.

„Irigyellek”, mondta, s ebbe az egyetlen szóba szeretet és elismerés volt sűrítve. „Irigyellek”, koppant újra a szó, mindketten hallgattak, s a Tanár néma tiltakozásul becsukta a szemét. „Hagyd abba...! Az Isten szerelmére, hagyj abba!”, szeretete volna mondani, de nem szólt, csukott szeméről levette a szemüveget és várt. A Doktor pedig monoton hangon, mintha nem is a mellette fekvő Tanárnak, hanem csak önmagának mondaná, arról beszélt, hogy számára követhetetlen példakép a Tanár életvitel, az a tervszerűség, ahogy egyik téglát rakja a másik után, mindig tudja, hogy mit miért tesz, s minden gesztusán látszik, hogy van életprogramja, hogy a szeszélyes véletlent sikerült száműznie az életéből. Valahányszor vitába keveredik kollégáival, az ő életét, pályáját szokta példaként emlegetni, hogy becsületesen, megalkuvások nélkül is lehet értékes életet élni, hogy csak így lehet. Most, amikor mindenki az összekötetései révén jut előre, amikor sokan, mondhatjuk úgy is, hogy legtöbbször azért lépnek be a pártba, tagadják meg magukat, csapiják be a lelkiismeretüket, azért vállalják a hazugságot, hogy érvényesüljenek, a Tanár aszkétikusan kívül marad mindenben, csak a lelkiismeret parancsának enged, valóságos meggyőződését sem tagadja meg, és mégis, ha lassabban is, de a külső elismerés is kénytelen meghunyászkodó kutyaként a lába elé kussolni. A Livius-kommentárok mégiscsak megjelentek, külföldön is felfigyeltek rá, a szakfolyóiratok is sorra közlik tanulmányait és ami ezek mögött lehet, arról még a legközvetlenebb barátok is csak elejtett szavakból értesülhetnek, mert a dicsekvés sem tartozik a tanár életprogramjába. „És ami talán mindennél fontosabb, hogy szeretnek.” A Tanár karja megrándult, könyökből fölemelte a kezét, a doktor azonban észre sem vette a mozdulatot, de ha látja, akkor is folytatta volna, hisz oly régen el akarta mondani mindezt, hogy miért, arról nem tudott volna számot adni, de érezte, hogy erre a [Valomásra] neki is szüksége van, vagy talán csak neki van szüksége a bizonyosságra, hogy a Tanár akár a hallgatásával is megerősítse. „Igenis, szeretnek!” ismételte meg, mintha önmagát győzködné. „Mikor benn jártam nálatok, a kollégánód olyan őszinte elragadtatással, sőt áhitattal mondta, hogy külföldi vendégeket kísérsz, mintha szeretmet vallott volna.” A Doktor a szeretet és a megbecsülés erejéről beszélt, hogy ez az a kötőanyag, amely a katedrálisokat összetartja, nélküle köveire hullanék szét az egész szépen megtervezett építmény.

A Tanárnak annyira sem tellett erejéből, hogy felnyissa a szemet, hogy újra felemelje a karját, hogy megállítsa a szóáradatot, amelynek minden mondata egy-egy éppen gyógyultnak hitt sebet szaggatott fel. Hiába fájt egyáltalán, az esze mintha függetlenítette volna magát, latin szövegeket duruzsolt a fülébe:

„Recrudescunt diutina inclytae gentis Hungariae vulnera. . . . kiújulnak a jeles magyar nemzet sebei... felszakadnak a jó hírrel fénylő Magyar Nemzetnek hajdani sebei... ”

Recrudescunt vulnera. . . . felszakadnak a sebei..." hajtogatta imamalomként az esze, az Orvos folytatta monológiáját, s közben a Tanár ujjait a felszakadt, fájó sebekbe bocsátotta.

"Nem érdeled meg - mormolta magában a nekikese-redett Tanár - és mégis kevesled. Szeretnek, de nem eléggé, mert neked semmi sem elég. Hogy is elégedhettél volna meg vele bármikor? Nem szeretnek csak kedvelnek. Mint ahogy talán te sem tudsz őszinte odaadással szeretni. Igaz, mindent megteszel, de mi történik benn, belül, legbelül, a várkastély legbelső szobájában? Hagyd a kertelést! Nézz szembe önmagaddal! Ott is elmernéd mondani mindezt? Ott is elő mernél hozakodni a te híres, „bene qui latuit bene vixit”-eddel? És mire mentél vele? Végül is tökéletesen sikerült a gyógykezelés, mit számít, hogy a beteg belehalt. Addig rejtőzködtél, hogy már magadat sem találd. Nyitott esernyő országos aszályban, ez voltál mindig, - visszhangzott benne egy nemrégiben olvasott verssor. - Hány álmatlan éjszaka lapul pupillád mélyén, és az összeszorított szájszélű idegenség visszfénye hányszor sejlett fel

az áhítatos szeretet ölén, s ilyenkor saját magát képe reppen-tett vissza. Magaddal viaskodtál mindig, magad kosaraztad ki, ha kikosaraztak. Mit számít a Livius-kommentár, a külföldi út, az elismerés? Ezek elmúlnak. Nem ezekkel, hanem önmagaddal vagy élettogyitlan egy ketrecbe zárva!"

Mindketten hallgattak. A Tanár feje fölött forogni kezdett az ég, a fák törzse megtekeredett és lombuhogás nélkül adták át magukat a forgás szédületének. Meg kellett fogódkodnia, tenyerét a sátorlapnak feszítette, a szájszéle az erőlködéstől elvékonyodott, mikor végre kitudta préselni magából a tompa szavakat. "Hagyd abba! Mit ér az egész... Nincs otthonom... családom... A feleségem egy hete bejelentette, hogy el-válík..."

Az ég tovább forgott, a fák nem omlottak egymásba, a katedrális kárpitja sem repedt meg, és végül a túlso parton kacsázó gyerekek diadalordítása mindent visszarendezett a helyére. Némán heverték egymás mellett, s mikor a déli nap vesztett erejéből, vízre rakták a kajákat.

TORNAI JÓZSEF A MÁKONYOS CSODA

"Föld, tenger, ég, drága testvéreim",
ti ártatlanok vagytok minden
rossztól, csúftól, démonitól,
nem igaz, hogy az átok a madarakat, növényeket,
vizeket, felhőket is érte, csak az ember
torzult, elveszett, sötétféle lény.
Gyíkok, erdei fák, kavicsok, hegyek, ti nőttök
és nem tudtok semmit rólunk, az elkárhozottakról.
Szarvasok, halak, fényes bogarak,
boldog testvéreim: ti mákonyos
csodái istennek és a teremtésnek!

ELVARÁZSLÓ

Bugyid, melltartód, harisnyád
a fotel támláján, és leginkább a bugyin,
ezen a sokszor-látott, gyöngyházfényű,
hófehér selyem-háromszögön
csodálkozom el. S míg te alszol,
fölkavarodnak bennem az évek: hol,
mikor, hogyan keresgéltem akárhányszor
az éjszaka ágyán, az éjszaka szobájában
vagy próbáltam lehúzni a te félálomban
is védekező ujjaiddal ellenkezve.
A bugyi mint (remélhetőleg!) utolsó
akadály vagy mint (még remélhetőbben!)
első kapu, amin át kell jutnom.
Vagy hogy ilyen bugyi mindig
ott van, *arra* simul rá, ahol én is
szeretnék lenni, akár naponta,
ezért akkor is ott érzem azt, ha
a kis gyűrött ruhadarabot minden megismert
hatalmával együtt a kezemben tartom.
Bugyid, melltartód, harisnyád

a fotel támláján: nem festhetnék
drámaibb tájképet. S elvarázslóbbctt.
Mert akárhányszor rám-villan még, mindig
a te szeméremajkaid, melled,
combjaid, feneked rózsaszírom-bőrét
látom magam előtt földeregeni
az éjszaka ágyán, az éjszaka szobájában.

KÁLNAY ADÉL CSAK SZÁMOLNI HÁROMIG

Lassan sötétedett, lassabban, mint várta. A lába is zsibbadt, egész teste elgémberedett a szűk helyen. Mostanra már biztos észrevették a levelet, gondolta, észrevették, elolvasták, és a nénje meg is ijedti alaposan, neki azért van szíve, ha nem is tudja kimutatni. A többiekről nem tudta eltalálni, mit érezhetnek, de talán ők is megijedtek, mert a haláltól mindenki fél. Megijedtek és sajnálják is; szegény, mondják, hát csak odakíváncozott az anyjához. A nénje elsírja magát, és azt mondja, hogy nem kellett volna olyan keményen bánni vele. Erre a többiek is mind megbánják, amit ellene tettek, amitől olyan rossz volt neki, amilyen rossz még a pokolban sem lehet, aztán tanakodni kezdenek, merre is mehetett. Addigra már megtalálják a mérget is, vagyis a hűlt helyét, úristen, szörnyülködik a nénje, elvitte a gálicot, ilyen szörnyen akarja végezni! Akkor már nagyon sajnálják, szeretnék visszacsinálni az egészséget, főleg, mert benne van a levélben minden, hogy miattuk fog meghalni, és ezt biztos nem tudják jó lelkiismerettel elviselni. Valakinek meg csak eszébe jut, hogy nem mehetett máshová, mint a búvóhelyére, ahová mindig elrejtőzött, amíg egyszer ki nem lesték, s ki nem füstölték onnan, mint valami vadállatot. Gyűjtük rá, kiabálta valamelyik, talán éppen Sanyi, éppen ő, pedig úgy látszott, hogy neki semmi baja nem volt addig vele, gyűjtük rá, ordították kórusban a többiek, és meg is tették volna, ha nem nedves a fa, dehát előző éjjel végig esett, így csak füstölt minden. Úgy gomolygott a füst, hogy a gyújtogatók is köhögtek, de még röhögtek is, jót röhögtek rajta, és csúfolták, hogy füstölt malac lesz belőle. Ő ki akarta bírni, gondolta hogy nem lesz ebből már tűz, s lassan elhal a füst is, de végül csak nem bírta tovább. Azért sokáig tartott, mire kimászott, addigra már nem röhögtek, csak némán álltak, úgy nézték végig, hogy vaksin tapogatózva támolyog arra, amerre az utat sejtette. Amikor bepanaszolta őket a nénjénél, éppen vacsoráztak. Hívták, menjen ő is enni, de nem tudott még felkelni sem, émelygett a gyomra, fájt a feje rettenetesen. Nénje éppen szétmerte a levest a tányérokba, aztán ahogy meghallotta, hogy miért nem tud enni, hát még egyszer feltápáskodott, nagy nyögdecseléssel szétosztotta az ő adagját is, és odaszólt a gyerekeihez. Hát aztán mért csináltatok, ezt mondta, közben nem is nézett rájuk, választ se várt, el volt felejtve az egész. Ez még a tavasszal volt, akkor még mert panaszkodni, aztán rájött, hogy semmi értelme, sőt csak ő látja kárát, ha ki meri nyitni a száját. Mindenesetre a búvóhelye kitudódott, s ha nem is gyűjtötták rá többet, olykor rátámadtak, közel megdobálták, felmászta a tetejére, és úgy ugráltak rajta páros lábbal, hátha beszakad. Most is tudják, hogy

csak ide szökhettek, és talán már cihelődnek is, jönnek, hogy hazavigyék, vagy elvigyék a kórházba, attól függ, mit találnak, azért biztos reménykednek, hogy életben van még. De hát ő addigra nem lesz már életben, mert megissza mindjárt ezt a mérget, az majd kimarja a gyomrát, és azonnal vége lesz az életének. Amikor eddig jutott, elsírta magát, annyira szomorú lett minden, elszomorította, hogy neki most meg kell halni, ráadásul a pap azt mondta egyszer egy temetésen, ahol öngyilkost temettek, hogy nagy bűnt követél el fiam, a legnagyobb bűnt, amit Isten ellen el lehet követni, embert öltél. Ez akkor volt még, amikor élt az anyja, a szomszéd fia lett öngyilkos szerelmi bánat miatt, és ő nagyon megjegyezte, amit a pap mondott, mert érdekes módon mindent meg tudott jegyezni, ezt meg különösen, annyira ijesztően hangzott. Hát most ő is embert fog ölni, aztán nem is érdekli, mit szól hozzá a Jóisten. Biztos nem is szól semmit, hiszen azért se szól egy szót se, ahogy vele bántak. Meg hagyta, hogy minden rossz megtörténjen, hogy az anyja meghaljon, és ő egyszál maga maradjon. Nem tud a Jóisten az ilyen dolgokkal törődni, nem tud, vagy nem akar igazságot tenni a világban. Úgy lehet, ahogy egyszer a pap mondta a templomban, átvette az ördög az uralmát a földön, s Isten majd csak halálunk után ítélkezik. Akkor meg fogja őt büntetni, de nem számít, kapott már éppen elég büntetést, azt is ki fogja bírni.

Fázósan húzta össze magát, és kifelé hallgatózott. Mintha lépéseket hallott volna, szíve azonnal kalapálni kezdett, de aztán semmi. A lépések nem közeledtek, talán nem is voltak, csak belül a fejében hallotta őket. Aztán a mérget figyelte, szörnyű mérge lehet, biztos nagy fájdalomt okoz. Hallotta erről egyszer az anyját beszélni, kihallgatta, amikor a férjéről beszélt valakinek, éppen annak a néninek, aki azt mondta, hogy ő a gyámúgyról jött, mert bejelentés érkezett, hogy neki nincsenek meg a megfelelő körülményei. Akkor az anyja megmutatta a házat, az ő ágát, ami ott volt egy karnyújtásnyira a kályhától. Ezt nagyon szerette, mert minden reggel arra ébredt, hogy jó meleg van, s a falon ide-oda fények imbolyogtak, és az is jó volt, hogy csak neki volt külön ágya, a többiek összetolt szivacsokon aludtak, amilyen sorrendben jöttek meg este vagy a dolgukból, vagy a szórakozásból, olyan sorrendben feküdtek le. Hol a többi szoba, kérdezte az a néni, akinek igen szép szőke haja volt, és úgy mosolygott piros ajkakkal, mintha egy hercegnő mosolyogna. Nincs több szoba, válaszolta az anyja, az uram mindig hozzáfogott, aztán nem lett belőle semmi. Hátul van egy szufni, eredetileg az lett volna a fiúknak, de aztán nem lett. Elitta addigra már az eszé is, meg a pénzt is, amit arra tartogattunk. A néni arról fag-

gatta az anyját, hogy is van ez, hány gyerek van, kinek ki az apja, az anyja pedig nagy lelkendezve mesélt a gyerekeiről, azokról mindig szeretett mesélni. Itthon már csak a fiúk vannak, sorolta, a Jani, a Gyuri, a Lajos, meg a Józsi, ez a négy, de lassan mennek mind, Gyuri, a legkisebb most lesz katona, aztán vannak a többiek, a Mari, meg a Bori, ők már férjhez mentek, a Flórinak pedig van egy elvált asszony élettársa. Hát ők vannak az uramtól, egy fészekalja mind, végig is szenvedték az apjukat, csak a Gyuri gyerek nem, mert éppen négy hónapos volt, mikor meghalt az uram. No nem is baj, hogy nem látta, igen csúnyán halt az meg, megitta a gálicol, tudja, amivel permetezni szoktunk. Így tudta meg, hogy mi lett a testvérei apjával, megmaradt aztán az emlékezetében, mire jó a gálic. Az a néni szörnyülködött egy sort, aztán azt firtatta, mi van ennek a kislánynak az apjával, de az anyja erről már nem szeretett beszélni. Nagy szégyenem ez nekem, bíztam abban az emberben, aztán jól becsapott, kihasználta és becsapott. Az egyetlen, amit kaptam tőle ez a kis virágszál ni, mondta úgy, mint annyiszor már, és magához szorította. Az én Erzsikém, nekem egy késői vigasztalásom, nem adnám semmi pénzért, az apja meg azt akarta volna, hogy tetessem el, utána meg nem vállalta, úgy kellett szégyenszemre rábizonyítani. Itt a faluban is mindenki erről beszélt, az anyja ellenem tüzelte az embereket, mai napig is ott árt, ahol csak tud, s nem fogadja az unokája köszönését sem. Képzelterti, néha még most is megkiabálják Erzsikét, hogy zabigyerek, meg szidják az anyját, ő meg csak röstellkedik, aztán hazafut sírva. Ezeket mesélte az anyja, s még mesélt volna tovább, de a néninek el kellett menni, többet nem is látták. A hivatalban, ahová a temetés után bevitték, ott találkoztam újból vele, rögtön megismerte a nevetéséről, és a néni is megismerte, a nevéen szólította. Nagyon szerencsétlen kislány ez, magyarázta a többieknek, és mind szánakozva néztek rá, jó lenne, ha minél előbb elintéződne az ügye, mondta még a néni, és megsimogatta a fejét. Hát az ügye elintéződött hamar, csak nem úgy, ahogy ő akarta. Megkérdezték ugyan tőle, hogy ő mit akar, kivel szeretne lenni, de nem vették figyelembe, pedig még sírt is, hiába. A Gyurival szeretnék lenni, sírta, ő vigyázza rám, addig is ő vigyázott, ha anya dolgozott. Aztán Gyurit is megkérdezték, ő a vállát vonogatta, és azt mondta, én nem bánom, én nem bánom. Mégse úgy lett, hanem úgy, hogy a néniéhez került. Ott lesz a legjobb helyen, mondta az a bácsi, aki az ügyét intézte, teljes családban kell neki felnőni, hiszen eddig nem volt apja, most meg már anyja sincs. Mari, a nővére fekete ruhában álldogált a hivatalban, s amikor átadták neki elsírta magát, magához szorította, de úgy, hogy alig kapott levegőt. Gyere te kis árva, mondta, nálunk jó sorod lesz, majd meglátod. No, azt meglátta hamar! Kezdve azzal, hogy Mari férje nem is beszélt senkivel a családból, mert egyszer búcsún, amikor mindenki hazamegy a szülői házhoz, hogy jót egyen, igyon, meg mulasson, összeverekedett részegen a sógoraival, azok meg jól el-tángálták, hogy pár napig lábra sem tudott állni. Amikor pedig lábraállt, ahelyett, hogy megköszönte volna a gondos ápolást, a finom kacsalevest, és a sülteket, nagy káromkodással rájuk dörrentette az ajtót, hogy kitört az összes üveg belőle. Attól fogva még Mari is csak titokban mehetett hozzájuk, egyik unokáját se láthatta az anyja, s amikor könyörgött, azt üzenté, hogy nem akar látni egy olyan asszonyt, akinek vadállatok a kölykei. No, az igaz, hogy elég durvák voltak a testvérei, ha ittak, de a Mari ura minden túltett. Az anyja mesélte, hogy már az eskü-

vő napján is megverte Marit, mert nem tetszett ahogy nézett a papra. Mindenért megver a Feri, panaszkodott eleinte Mari fűnek, fának, mintha dicsekedne, aztán később már nem panaszkodott, csak tűrt csendesesen. Lett három gyereke, mind annyira vadak, hogy a szóból nem is értettek, csak a verésből. Nem is baj, hogy nem jöhetnek ide, mondta az anyja, minek is jönnének, ha nem értik a szép szót, ő meg helyeselt. Egy lagzin látta őket, mit csinálnak, aztán hogy kalapálja el őket az apjuk, hát azt rémületes volt látni. A legkisebbet, lehetett vagy két éves akkor, csak felkapta a karjánál fogva, lógott, mint egy béka, aztán úgy verte hatalmas tenyerével ahol érte, a gyerek meg pörgött, forgott a levegőben és ordított, mint a sakál, utána meg ott folytatta a rosszaságot, ahol ab-bahagyta, így nem lehet, mondta az anyja egyszer Marinak, meglátod megver az Isten, hogy ezt eltűröd. Téged verhet, de a gyerekeidhez miért engedned nyúlni, én ezt sose engedtem apátoknak, pedig ő se volt egy szelíd természetű ember. Vigyázz, mert még olyan gonosszá tesz téged is, mint ő maga. Mari ezen aztán megsértődött, nem is jött többet. Az anyja egy ideig szomorkodott, majd beletörődött. Olyan ez a Mari, mint az apja, még inkább a nagyi, olyan szelídnek látszik, mint aki kettőt se tud szólítani, a lelke mélyén meg fortyog az indulat, mondta, aztán nem is emlegette többet. Mari egész úton szorososan húzta magához, nagyon nem esett jól, rossz szaga volt, izzadság szaga, még valami orvosság szaga is, de olyan, amitől hányingere támadt. A buszon ismeretlen emberek bámulták őket, összesúgtak néha. Erzsik nem bírta a nézésüket, inkább kifelé bámult, de a táj sem tetszett neki, olyan idegen volt, akárcsak az emberek. Arra gondolt, milyen rossz lesz itt élni, s hogy meddig kell kibírni, de akárhogy számolta, még hét év kellett ahhoz, hogy tizennyolc éves legyen. Hosszú, poros faluban szálltak le a buszról, rengeteget kellett menni, amíg elértek a házhoz. Elhanyagolt, tyúkszaros volt az udvar, egyetlen szépsége egy hatalmas eperfa, aminek ágai majd a földig értek, s a tyúkok ugrálva csipegették róla az epret. A nagy ház balra állt, de Mari a konyha felé terelte. Az ajtón szakadt, koszos függöny lengedezett. Itt a mi lányunk, kiáltotta lelkendezve, és betolta az ajtón. Erzsik semmit nem látott, mert a konyhában sötét volt. Az orrát ismét émelyítő szag csapta meg. Lánya ám a rossebbnek, de nem nekem, mordult valahonnan a fölledt homályból egy durva, rekedt hang, a magad nevében beszélj csak, mert megváglak! Ez volt Feri, a sógora. Hívhatod apának, ahogy a többiek, ha kedved van, bízatta Mari ezekben az első órákban. Látszott rajta, hogy nagy jót akar tenni, hogy szeretne anyjának legalább így örömet, vagy megnyugvást szerezni. Ez aztán legföljebb ha másnapig tartott, utána abban merült ki a jósa, hogy nem bántotta, az igaz meg sem védte soha. Legtöbbször úgy látszott, nem is látja, nem is tud róla. Tényleg, meg volt neki a maga baja. A folyton részeg, verekedős ura, az idétlen, gonosz gyerekei, meg az egész rohadt, tetves élet, ahogy mindig mondani szokta. Eleinte azért nem volt olyan szörnyű, mert békén hagyták. Aztán mintha összebeszéltek volna, egyszerre rontottak neki. Miattad jut nekünk kevesebb étel, sziszegte Kis-mari, te meg dagadt vagy, mint egy disznó, tette még hozzá, és úgy nézett rá tényleg, ahogy a levágásra váró disznóra szoktak. A két fiú ettől kezdve állandóan csúfolta, malac, röfi, coca, ilyeneket mondtak, időnként köpködtek rá, meg bele az ételébe, és egyéb gusztustalanságokat csináltak, például belefújták az orrukát a ruhájába, a legszebb ruhájába is, a bordó bársonyba,

amit egy cigányasszonytól vett az anyja. Azt nagyon szeretete, fehér csipekgallér volt rajta, ez tetszett a legjobban. Tudta, hogy feszül rajta, nem is áll jól neki, mert olyan, mintha rég kinőtte volna, mégis annyira szerette. Aztán érezték, hogy ez nem volt elég, s belenyírtak ollóval a gallérjába. Akkor nagyon sírt, úgy érezte, megszakad a szíve. Minek bőgsz, azzal nem lesz jobb, mondta neki Mari, én sem bőgök már, így vigasztalta, aztán ivott egyet a borból, ami ott volt folyton a vizespadon, a vödörök mellett. Mari nem ivott sokat, legalábbis nem annyit, mint az ura, de azért olykor estefelé már akadozott a nyelve. Olyankor csak ledőlt a mindig vetetlen ágyra, és már horkolt is, felőle aztán összedülhetett a ház. Erzsí ilyenkor félt a legjobban. Félt a sógorától, aki állandóan fenyegette, hogyan teszi el az útból, és félt a fiúktól, meg a barátaiktól, akik mindig kitaláltak valamit a kárára. Ellopkodtak értékes holmikát a tiszta házból, elvették a félretett, ajándékba kapott likőrösüvegeket, cigarettákat, aztán röhögve mondták, hogy Erzsire fogják majd. Úgy is azt mondjuk, hogy te voltál, meg is esküszünk rá, neked itt úgysem hisz senki, aztán várták, mikor kezd bőgni. Egyszer meg lefogták, és beletöltöttek a szájába egy csomó pálinkát, még a szemébe is jutott, nem is látott egy ideig. Akkorra már rá lett uszítva a környék összes gyereke, főleg a fiúk. A lányok még úgy ahogy megvoltak vele, főleg ha nem tudtak kivel játszani. Olyankor mindig hívták, Erzsí, gyere már, aztán ha került játszótársuk, elküldték maguktól, meg csúfolták, kinevették, összesúgtak a háta mögött. A fiúk azonban nyíltan gonoszkodtak. Az a Sanyi volt az egyetlen, aki nem bántotta, aki végül is rá akarta gyűjtani a búvóhelyét. Sanyi szép fiú volt, és tetszett neki, azt sem bánta, ha észrevették, még azt sem, hogy csúfolták érte. Esténként arról ábrándozott, hogy le fog fogyni, szép, karcsú lány lesz belőle, és Sanyi észreveszi majd, bele is szeret, feleségül kéri. Egyszer álmodott is ezzel, ott álltak a templomban, és fogták egymás kezét, ő karcsú volt és magas, Sanyinak pedig már kis bajusza volt. Gyönyörű zene szólt, és jött feléjük a pap, hogy az áldását adja rájuk. Itt vége lett az álomnak, és azóta szeretné újra álmodni, de még nem sikerült. Néha úgy látta, hogy Sanyi másként néz rá, mint a többiek, ilyenkor nagyot dobbant a szíve. Aztán eljött élete legszörnyűbb napja. Kint volt a réten a birkákkal, mert olykor rábízta az állatokat is, nemcsak a konyhai munkát. Erősen lehűlt az idő, ott vacogott egy szál ruhában, papucsban, és már éhes volt nagyon. Egyszer látja, hogy egész csapat fiú közelít, egymást lökdösik, taszigálják, s beszélnek nagy hangosan. Megijedt nagyon, rögtön azt nézte, hogyan futhatna el, de semmi útja nem volt a menekülésnek. A fiúk odaértek, közre is fogták, s mondták vihogva, hogy jó lenné a Sanyinak feleségnek, akarod-e, meg hogy, megbízott minket vizsgáljunk meg, hogy nézel ki valójában. Még szólni sem volt ereje, mikor nekiugrottak, felrántották a ruháját, a bugyiját pedig lehúzták. Felfogták a két lábát is, úgy tartották a magasba, ő meg csak jajgatott kétségbeesve. A fiúk nyírították, fúj de kövér, tisztára mint egy koca, na ezt elmondjuk a Sanyinak, és röhögtek, röhögtek vég nélkül. A kutya végül rákezdett a vad ugatásra, és a birkák is mind megbolydultak. Ekkor ledobták a földre, és elfutottak. Fogalma sem volt, meddig feküdt a földön, és amikor fölkel, már tudta, hogy nem akar élni tovább. Hogy nem bír itt ki hat esztendő, de még egyet sem. Attól kezdve az adott neki erőt, hogy a halálra készülhetett.

Már teljesen besötétedett, s ahogy fogyott a

fény, úgy fogyott a reménye is, hogy érte jönnek. Most már meg kell inni azt a mérget, nem tehet mást, meg kell inni, és szépen vége lesz mindennek. Nézte a mérget, úgy nézte, olyan sokáig, hogy könnybe lábadt a szeme. Vajon megsiratják-e, Mari biztosan, ott fog állni a koporsónál, és ájldozni fog, meg jajgatni, az anyja temetésén is ezt csinálta, még a friss sírhalomra is ráborult, úgy kellett lehúzni róla. Oda teszik majd az anyja mellé, visszakérül a faluba, ahonnan el se akart jönni. Gyuri is ott lesz, meg a többi testvére mind, aztán ők is megsiratják. Arra gondolnak majd, hogy nem kellett volna elengedni, nem kellett volna magára hagyni. Ott lesz az egész falu, mindenki siratni fogja, milyen szomorú vége lett neki. Amikor itt tartott, megint sírdogált egy sort, mert nemcsak látta, hallotta is, amit elképzelt, de még a ravatalozó szagát is érezte, a torka pedig úgy elszorult, olyan görcsösen, mintha már meg is itta volna azt a mérget. Ahogy megfogta az üveget, érezte, hogy megcsúszik a kezében, majdnem leejtette. Megszorította hát, hogy elfehéredtek bele az ujjai. Letekerte a tetejét, és megszagolta. Erős, szinte elviselhetetlen szag csapott az arcába, ismerte már, számtalanszor érezte, amikor szőlőt kötözött a hegyen, de ez sokkal, de sokkal erősebb volt. Gondolta elszámol háromig, és háromra megissza, úgy, ahogy egészen kicsi korában a kanalas orvosságot. Hogy irtózott attól is, még a szemét is behunyta, orrát is befogta, csak úgy tudta lenyelni nagy nehezen. Vitte a szájához az üveget, közben mondta magában, egy, kettő, és már az ajkához ért a megdöntött üveg, amikor olyan félelem fogta el, amilyet még soha nem érzett, pedig már félt elégszer életében. Hasonló volt ahhoz, amikor megtalálta az anyját az udvaron, s hiába szólongatta, hasonló volt, mert akkor is iszonyú hidegséget érzett, mintha azonnal megfagyna, csak vacogott, didergejt még akkor is, amikor átfutott a szomszédba, pedig kánikulai forróság volt. Anyukám, mi lesz velem, elsőnek ez jutott akkor eszébe, s ezt ismételte most is kocogó fogakkal. Az üveget már rég letette, meg sem kóstolta, mégis keserű ízt érzett a szájában, jött fölfelé a gyomrából, alig győzte visszanyelni. Annyira rázkódott, hogy le kellett fognia a lábait, de hiába. Csak reszketett és félt rettenetesen.

Amikor a házhoz ért, már sötét volt teljesen, s a házban egy villany sem égett. Megpróbált nagyon óvatosan beosonni. Tudta, hogy a konyhaajtót gyakran nyitva szokták felejtteni, remélte, most is úgy lesz, s úgy is volt, de csak belegabalyodott a függönybe, és az ajtó is nyikorgott, amikor megnyitotta. Hol a rossebben voltál, hogy a görény vinné el az ilyen kis ringyót, mint te, gyere csak, szétszedlek mindjárt, morogta Feri, de Erzsí tudta, hogy most nem bírna úgysem feltápászkodni. Várt egy kicsit, aztán besurrant, mint egy kis egér, s gyorsan lefeküdt az ágyára. Nagyon szorította a száját, ne zakatoljanak a fogai, megemelte magát, hogy a takarót kihúzza maga alól, s akkor kezébe akadt egy papír, szépen összehajtván. Tudta, hogy a búcsúlevele az, meg sem találta, el sem olvasták, gondolta, és a levelet begyűrte a zsebébe. A takarót maga köré tekerte, úgy belebújt, hogy a szeme sem látszott ki. Fújta befelé a levegőt, hogy minél hamarabb felmelegedjen. Nem gondolt már a halálra, sem a szomorú kis életére, csak arra, hogy múlna már el ez a vacogás, melegegdeden már át jéghideg keze, lába. Nem akart sem bosszút állni, sem embert ölni, csupán aludni akart, elfelejtteni mindent, ami történt, s azt is, ami történhetett volna.

Hegymagas, 1996. nyarán.